

f) A kátrányfestékek közül legnevezetesebbek az **anilin-festékek**, melyeket anilinból készítenek. Az anilinfestékek színpompájuk miatt igen kedvelt kelmefestő anyagok. Idővel azonban a napfény és a szappan hatására megfakulnak. Az **anilin-fekete** a legtartósabb szín. A vöröset **fukszin**-nak is nevezik. Ez zöldes, kristályos test, melynek vizes oldata pirosra fest. Az anilinfestékekét ételek (cukorkák) és italok festésére nem szabad felhasználni, mert sokszor mérgezők.

g) A festés. A kelmét festés előtt szappanos vagy szódás vízzel mossák meg s aztán fehéritik. A festés módja a festék tulajdonságai szerint különböző. Némely festék csak akkor tapad a szövethez, ha előbb híg borkősavoldatot kevernek hozzá. Más festékeknél pedig a szövetet festés előtt bizonyos anyagokkal itatják át. Ezt az eljárást **avatásnak** és **pácolásnak** nevezik. A legfontosabb avatószer a timsóoldat.

A szövet (kelme) festését általában úgy végzik, hogy a festéket forró vízben feloldják s a kelmét megforgatják benne. Festés után kimossák a szövetet és jól kivasalják. Ha a szövetre különböző színű mintákat akarnak festeni, akkor a festéket mintás rézhengerekkel nyomják a szövetre. A nyomtatógépen annyi hengert alkalmaznak, ahány színt akarnak a szövetre nyomtatni.

III. Összefoglalás. A táblára írt vezérszavak alapján.

Alkotmánytani ismeretek.

1940. május 1. hete.

VI. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Az állam bevételei, kiadásai. Állami költségvetés.

Nevelési cél: Csak közös áldozattal végezheti feladatait az állam.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A törvényhozás, népképviseltről tanultak felújítása.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az állam bevételei. A nemzet képviselőinek (országgyűlésnek) egyik legfontosabb joga a közterhek megállapítása.

Az állam feladatainak megvalósítása sok kiadással jár. E kiadásokat az állam bevételeiből fedezi. Az államnak különböző bevételi forrásai vannak:

Az állam maga is gazdálkodik, éppen úgy, mint az egyes emberek vagy emberi társaságok. Vannak gazdaságai, erdei, bányái, vasútjai, gvárai. Ezekből tehát jövedelmet merít az állam.

Vannak olyan javak (pl. a só, dohány), amelyeknek árusítását az állam magának tartotta fenn, ezek az állami egyedáruságok (monopoliumok).

Az állam különböző szolgálataiért illetekeket szed (illetéket fizetünk a telekkönyvi bejegyzésekért, bírói ítéletért, útlevelek ki-

állításáért stb.); az illetékeket gyakran bélyegekben rójuk le. Így bélyeget ragasztunk a folyamodványunkra, amelyet valamely hatósághoz benyújtunk, hacsak szegénységi bizonyítványt nem mellékelünk.

Az állam jelentékeny jövedelemet húz a vámokból, amelyeket a külföldről behozott áruk után szed.

Jövedelmének legnagyobb részét azonban az adókból méríti az állam. Az állampolgárok (és az állam területén tartózkodó idegenek is) jövedelmük egy részét, mint adót, az államnak kötelesek átengedni anélkül, hogy ezért az állam közvetlenül ellenszolgáltatást nyújtana nekik. Az adó megfizetésére az adófizetőket törvény kötelezi; a lelkiismeretes állampolgár azonban vonakodás nélkül megfizeti adóját, hiszen annak ellenében az államtól számos jótéteményt (biztonságot, védelmet, oktatást, stb.) élvez.

(1848 előtt csak a jobbágyok fizettek adót. Az 1848-i törvények kimondották a közteljesítés elvét; ez pedig azt jelenti, hogy az államnak minden polgára tartozik erejéhez (jövedelméhez és vagyonához) mértén az állam terheivel hozzájárulni. De nemcsak az állampolgárok fizetnek adót, hanem azok az idegenek is, akik az állam területén élnek, vagy akiknek az állam területén vagyonuk van.)

A magyar alkotmány szerint nem lehet olyan adót kivetni, amelyet az országgyűlés meg nem szavazott.

b) Az adó-rendszer. Az adók egy részét közvetlenül az adófizetőkre vetik ki. Ezek az egyenes adók. Egyenes adó pl. a földadó, amelyet azok tartoznak fizetni, akiknek gazdasági művelésre alkalmas földjük van. Ez igen régi adó. Valamikor a földbirtok terjedelme (nagysága) alapján vetették ki. Ez a leg egyszerűbb mód, de egyuttal a legigazságtalanabb is, mert a kópár rétre, szikes területre vagy nádasra nem lehet akkora adót kivetni, mint a szőlőre vagy jótermő búzaföldre. Ma figyelembe veszik azt is, hogy a föld birtokosának mekkora hasznót nyújt, vagyis: mekkora a föld hozadéka. Mégpedig a tiszta hozadékot veszik az adókivetés alapjául, amely a termelési költségek levonása után fennmarad. Ez a legigazságosabb mód. Ámde az adókivető hatóság nem mehet el évről-évre minden egyes gazdához pontosan megállapítani, hogy földjeinek az elmúlt évben mennyi tiszta hozadékot adott. Ezért nem is az évente előforduló tiszta hozadékot veszik az adókivetés alapjául, hanem hozzáértő emberekkel minden község részére úgynevezett kataszteri földkönyvet készíttettek. Ez a könyv a község határában fekvő minden földdarab terejedelmét, fekvését, birtokosát, valamint azt is feltünteti, hogy a földrész szántóföld-e, vagy kert, rét, szőlő, legelő, nádas-e; továbbá, hogy a föld minősége szerint a szántóföldek, kertek; stb. melyik osztályába tartozik; végül feltünteti a hivatalos becslés alapján megállapított tiszta hozadékot. Ez szolgál az adókivetés alapjául.

A földadó a kataszteri tiszta hozadék 25 százaléka.

A lakóházak és más állandó jellegű épületek házaadó alá esnek. Ezt az adót a házbér alapján vetik ki, ha pedig a ház nincs kiadva, hasznóértékét megbecsülik.

Akinek az állam területén bármilyen vagyona van, vagyonaadó fizet utána.

Akik az állam területén jövedelmet szereznek, jövedelmi adót tartoznak fizetni. Ezeket az adókat az adófizetők bevallása alapján vetik ki. Ha valaki hamis adatokat vall be, azt a törvény súlyos bírság megfizetésére kötelezi.

Vannak olyan adók is, amelyeket nem az adózókra, hanem bizonyos árukra (pl. szeszre, sörre, borra, cukorra stb.) vetnek ki. Ezeket az adókat attól veszik be, akik az árut forgalomba hozzák, tehát a gyárostól, termelőtől, de ők is áthárítják a vevőkre, így végeredményben az fizeti meg, aki az árut megveszi és fogyasztja. Ezeket az adókat fogyasztási adóknak nevezzük.

Ma az állam jövedelmének nagy részét a forgalmi adóból meríti. Forgalmi adót fizet minden önálló iparos és kereskedő összes bevételei után. A forgalmi adó ezidőszert 3%. Ezt az adót joga van a kereskedőnek az áru árához, az iparosnak pedig a munkadíjhoz hozzászámítani, tehát a fogyasztóra áthárítani. Mind e bevételekből fedezi az állam kiadásait. Ha az állam rendes bevételei a kiadások fedezésére nem elegendők, az államnak kölcsönt kell felvennie.

c) Az állami költségvetés. Az államnak arra kell törekednie, hogy bevételeinek összege egyenlő legyen kiadásainak összegével. Rendes viszonyok között az államnak sem szabad többet költenie, mint amennyi bevétele van, különben hiánya (deficitje) támad; viszont az állam polgárait sem szabad jobban megterhelni, mint amennyire az állam feladatainak ellátása szükségessé teszi. Hogy ez elérhető legyen, az állam kormánya (minisztérium) minden évben költségvetési tervezetet készít, amely magában foglalja az állam remélhető bevételeit és kiadásait. Az összehasonlított költségvetéstervezetet a kormány a parlament elé terjeszti. A parlament a költségvetést részletesen megvitatja és egyes tételeit megállapítja. Ha a költségvetési tervet a parlament elfogadta, megadja a kormánynak a felhatalmazást, hogy a megjelölt jövedelmeket behajtsa és a kiadásokat folyósítja. Alkotmányunk szerint a kormánynak csak akkor van joga az adókat behajtani és a szükséges kiadásokat megtenni, ha a nemzet képviselője a költségvetést elfogadta.

Hogy a kormány csakugyan arra fordította-e az állam bevételeit, amire a parlament megszavazta, azt az állami legfőbb számvevőszi állapítja meg. Az állami számvevőszi a minisztériumtól függetlenül működik; elnöke egyenlőrangú a miniszterekkel. Az állami számvevőszi — az egyes minisztériumoktól nyert adatok alapján — összeállítja az elmúlt

év zárószámadását, és ezt a parlament elé terjeszti. A zárószámadásokból kitűnik, hogy a kormány gondoskodott-e a költségvetésben előírt bevételek behajtásáról, a kiadásokkal nem lépte-e túl az engedélyezett összegeket; arra használta-e fel az állam bevételeit, amire a parlament megszavazta. Ha valamelyik miniszter a költségvetéstől eltért, tartozik eljárását megokolni. A parlament dönt azután afelett, hogy a miniszter megokolását elfogadja-e és a miniszternek a felmentést megadja-e, vagy a minisztert eljárásáért felelősségre vonja-e.

III. Összefoglalás.

Természettan.

1940. május 3. hete.

VI. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Hogyan képes a villamosság a beszéd megismétlésére. (A távbeszélő.)

Nevelési cél: A villamosság gyakorlati felhasználása.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Hogyan hajtja a villamosság a mótort?

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Előzetes kísérletek.

Két darab 2000 ohmos rádió fejhallgatót kössünk össze két párhuzamos 10—20 m hosszú vezetékkel. Egyik tanuló menjen ki az udvarra, a másik pedig maradjon a tanteremben és adja ki az ablakon át künn lévő lársának az egyik fejhallgatót, aki azal oly messzire menjen, amennyire a vezeték engedi. A bennmaradt tartsa füléhez a hallgatót, a kívül álló pedig beszéljen a szája elé tartott hallgatójára. Beszélgessenek a hallgatókon keresztül egymással.

Vegyék le a fejhallgató egyikéről a csavaros fedelet, húzzák le óvatosan a vaslemezt és tanulmányozzák a hallgató belső szerkezetét!

Kapcsolják a fejhallgató zsinór végeit a galvanoszkópra és közelítsék, majd távolítsák a leszedett vaslemezt a benne lévő mágnes előtt. Mit mutat a galvanoszkóp? Mire vall ez? Magyarázzák meg a jelenséget.

Szerezzenek egy kb. 15 cm hosszú és 5 cm magas keménypapírdobozt. Szedjék széjjel egy elhasznált zseblámpaelemüket, húzzák ki abból a három szén pálcikát, főzzék ki és szárítsák meg! Kettőnek a rézsapkájára erősítsenek (forrasszanak) egy-egy hosszabb vezetékdrótot! Ezt a két szénpálcikát helyezték és ragasszák peccétviasszal a dobozra párhuzamosan egymással s olyan távolságra egymástól, hogy a harmadikat e kettőre lehessen keresztben ráfektetni. Hogy le ne guruljon, reszeljenek számára a leragasztott szénpálcikákra kis mélyedést. A szénreszeléket ne fújják le! Ezt az egyszerű készüléket mikrofon-nak nevezzük. (Mikrofon: kishang.) A nagyon halk hangok felerősítésére szolgál. A két párhuzamos szénrudacska drótfait kapcsoljuk